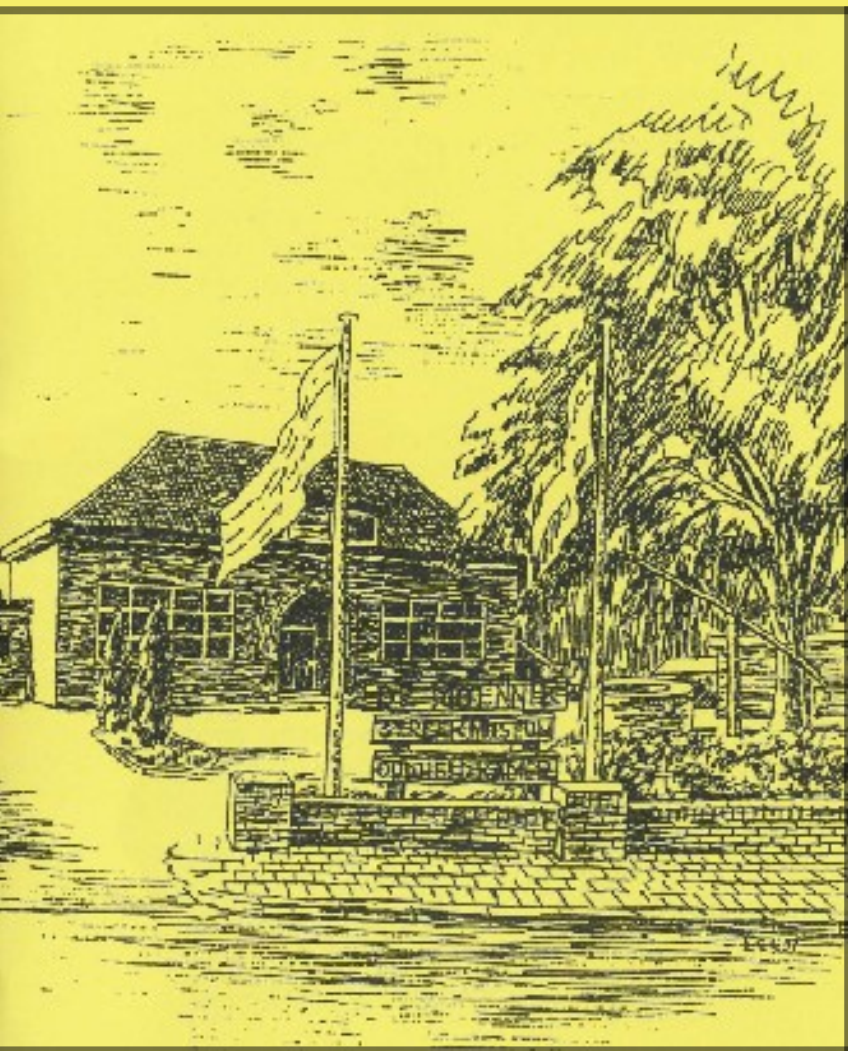

OOS B

U K S K E

**INFO HEEMKUNDEVERENIGING HELDEN
EN STREEKMUSEUM "DE MOENNIK"**

MEI 1996

NUMMER

2

INHOUD

VAN DE REDACTIE	1
WISSELEXPO	2
MARIASCHOOL PANNINGEN	4
WIST U DAT	16
KARTHUISERSHOF EN ZIJN BEWONERS	17
HELJES PLAT	35
DIRK HOF EN DIRK GROOTEN	37
EN NAG EFKES DIT:	41

HEEMKUNDEVERENIGING DE MOENNIK

RUYSSTRAAT 90

HELDEN

VAN DE REDACTIE

Beste lezer, u hebt nummer twee van OOS BUKSKE in handen. We hopen stiekem dat u er een beetje naar uitgekeken hebt. Niet dat we nummer 1 helemaal perfect vonden, maar we denken dat we er wat interesse mee hebben opgeroepen. We willen graag vaste, en gewaardeerde gast bij u worden.

Zoals we al hadden aangekondigd gaan we proberen iedere keer één gebouw in Helden in de schijnwerpers te plaatsen. Dit keer gaan we de geschiedenis van de oude meisjesschool in Panningen na, omdat het gebouw binnenkort het veld moet ruimen voor het nieuwe gemeentehuis. De reden waarom we over een gebouw schrijven is dus niet altijd positief voor het gebouw zelf. Ook mooie dingen gaan teloor.

Sic transit gloria mundi.

Ook komt een van de oude Heldense boerderijen en de mensen die er hebben gewoond aan bod: Karthuisershof en zijn bewoners.

Daarnaast nog een politiebericht uit vroeger tijd: de neven Verschaeren hebben ruzie met Peter Smolders, en vechten het zelfs met het geweer uit.

Natuurlijk ook nieuws uit de vereniging. We willen immers de onderlinge band versterken. We blikken terug op de opening van de tentoonstelling.

Hopelijk kan ons tweede BUKSKE u 'n uurtje boeien.

En, net als de vorige keer: we zoeken nog mensen die gaan meedoen. De redactie heeft stof genoeg om heel wat BUKSKES te vullen. Maar we zouden er ook graag uw bijdrage in opnemen. Het BUKSKE kan door uw bijdrage gevariëerder en levendiger worden. En wie weet, wordt het ook nog dikker.

U mag op ons rekenen. Wij mogen rekenen op u?

Frans vd S

Leo S

Jacques R

WISSELEXPO

DE INDUSTRIËLE ONTWIKKELING VAN HELDEN 1955 - 1995

Op 5 januari opende burgemeester Schellekens in aanwezigheid van een aantal genodigden en belangstellenden de nieuwe wisselexpo; "De Industriële Ontwikkeling van Helden 1955 - 1995".

Nadat voorzitter J. Doensen een welkomstwoord had uitgesproken benadrukte burgemeester Schellekens in zijn openingsspeech het grote belang van de industrie voor de gemeente Helden. Hij schetste de grote veranderingen die Helden onderging sinds het als ontwikkelingskern werd aangewezen.

Parallel aan de industriële ontwikkeling hadden ook grote veranderingen plaats in land- en tuinbouw.

Helden telt zo'n 1100 bedrijven waar ongeveer 8700 mensen werken. Op de bedrijfsterreinen Panningen, Beringe en aan de J.F. Kennedylaan.

Om de toekomst van Helden gestalte te geven wordt thans gewerkt aan een ontwikkelingsvisie voor de industrie en aan uitbreiding van bedrijfsterreinen.

Land- en tuinbouw gaan in Helden harmonieus samen: ze hebben een voorbeeldfunctie in de streek. Een gezond bedrijfsleven in groeiperspectief is voorwaarde om de werkgelegenheid op peil te houden. En zo mogelijk uit te breiden.

Een goede toekomst krijgt gestalte vanuit het heden en vanuit het verleden.

Deze wisselexpo laat de Heldense industrie in het verleden zien: nog beperkt en eenvoudig. Met in zich de groei naar de eigentijdse industriële ontwikkeling in al zijn facetten op al zijn locaties.

Het is de moeite waard deze wisselexpo te bezoeken.

De wekelijkse openingstijden:

zondagmiddag van 14.00 tot 17.00 uur

dinsdagavond van 19.30 tot 21.30 uur

Ruysstraat 90 U BENT VAN HARTE WELKOM Ruysstraat 90

Burgemeester Schellekens in gesprek met F. v.d. Steen

MARIASCHOOL PANNINGEN

EEN GEBOUW MET 100 JAAR GESCHIEDENIS

De oude meisjesschool in Panningen is, voor iedere Kepèlse in alle geval, een van de markantste gebouwen in het dorp. Nu het gebouw op het punt staat te verdwijnen, na PRECIES 100 jaar trouwe dienst, willen we er even bij stilstaan. En eerlijk gezegd, we doen dat met een tikje weemoed.

Hierbij een korte terugblik op de geschiedenis van het gebouw. Daarna iets over het onderwijs in vroegere tijd in Helden. Eerst het gebouw.

Bouwkundige gegevens:

De Mariaschool heeft voor Helden een opvallende architectuur. Het gebouw werd voltooid in 1896, uitgebreid met twee klaslokalen in 1929, gerenoveerd in 1961, en 1981. Het gebouw heeft een symmetrisch front met trapgevels op de beide uiteinden. Het verbindingsstuk heeft een plat dak en is afgezet met kantelen. Verder vallen op het meerkleurige metselwerk in diverse verbanden in de vulstukken, de rondboogvormige nissen in de trapgevels, de sierankers, de pilasters en de smeedijzeren windvannen. De raamomlijsting is gemarkeerd met hardstenen. De trapgevels en de kantelen hebben ook een hardstenen afdekking. Veel sierelementen dus.

Hoe kwam de Mariaschool in Panningen tot stand?

Sinds de Franse tijd waren er in Helden-Dorp en in Panningen gemeentescholen. Openbaar. Maar al in 1877 werd gestart met een bijzondere meisjesschool in Panningen. Voor het onderwijs op die school werden zusters gevraagd. De parochie bouwde zelfs uit eigen middelen voor hen een kloostertje.

In Duitsland woedde in die jaren de Kulturkampf. Kloosters werden daarom overgeplaatst, o.a. naar

DE MARIASCHOOL ANNO 1996

Nederland. De zusters die de leiding van de Panningse school op zich namen kwamen ook uit Duitsland, uit Geilenkirchen. Daar hadden ze een pensioonaat. Ze wilden dat in Panningen voortzetten. Daarnaast namen ze de zorg voor de nieuwe meisjesschool op zich.

Door de opening van deze R.K. meisjesschool werd het leerlingenaantal op de openbare gemeenteschool in Panningen gehalveerd. Daar ontstond dus overschot aan ruimte.

Het pensioonaat van de zusters Urselinen kwam echter niet van de grond, omdat Panningen te ver van de Duitse grens lag. De zusters vertrokken daarom al in 1885 naar het gunstiger gelegen Venlo.

De meisjes keerden terug in de gemeenteschool. In de voorgaande jaren was het kinderaantal gegroeid. Er was nu dus plaatsgebrek in de gemeenteschool. Het leegstaand klooster kwam goed van pas om tijdelijk als noodschool te dienen.

De plannen voor een bijzondere meisjesschool werden niet begraven toen de zusters vertrokken. Op een vergadering van het R.K. Armbestuur van Panningen op 29 oktober 1893 wordt besloten toestemming te vragen aan het bisdom voor de oprichting van een bijzondere meisjesschool.

De volgende brief wordt verstuurd:

"Het R.K. Armbestuur te Panningen, overtuigd van de wenschelijkheid eener godsdienstige opvoeding der jeugd, meer bijzonder nog der vrouwelijke, bewegend, dat eene buitengewone gelegenheid deze te verzekeren zich voordoet door het oprichten eener bijzondere godsdienstige school voor meisjes. Dat echter, met het oog op de ondersteuning vanwege het Rijk, het volgens de Wet op het lager onderwijs van 1 december 1819 en 9 mei 1890, artikel 54 bis, alinea 2, vereischt wordt, dat de school staat onder het bestuur van eene instelling of vereeniging

die rechtspersoonlijkheid bezit. Dat het volgens artikel 29 van het Algemeen Reglement over de Besturen der parochiale en andere katholieke instellingen van liefdadigheid, op den weg ligt van het Armbestuur, de godsdienstige en zedelijke opvoeding der kinderen te helpen verzekeren, acht het raadzaam, met het bestuur der op te richten school zich te belasten. Gelet echter op artikel 31 van reeds genoemd Reglement,

besluit aan Zijne Doorluchtige Hoogwaardigheid Mgr. Pr. A.H. Boermans, Bisschop van Roermond, de daartoe noodige machtiging te verzoeken.

Panningen, 29 oktober 1893,
Het voornoemd R.K. Armbestuur,
W. Specken

Reeds op 31 oktober 1893 schrijft de Bisschop:

Gezien het aan ons gedaan verzoek vanwege het R.K. parochiale Armbestuur van Panningen strekkende ter bekoming van magtiging om eene bijzondere katholieke school voor meisjes op te rigten. Overwegende dat de omstandigheden om deze inrigting tot stand te brengen zeer gunstig zijn; heeft goedgevonden, de noodige authorisatie te verleen, zoals hij die geeft en verleent bij deze. Getekend:

Pr. A.H. Boermans, Bisschop van Roermond

Gunstig voor de bouw van de nieuwe school was het feit dat de zusters Ursulinen de stichtingsgelden voor het klooster inmiddels hadden terugbetaald.

Met de eigenlijke bouw wordt gestart in 1894. Verscheidene Heldense aannemers en onderaannemers werken aan de nieuwe school, o.a. Jac en Leo de Bruyn, Jean Vestjens, Jean Neessen, A Verheyen, D. Jacobs, J. Verlinden, J. Hendricks en Ch. Moues. De stenen worden vanuit België aangevoerd, per schip tot Beringe. Van daaruit met de 1 PK wagen naar Kepèl. De ruiten komen van een glasbedrijf in Brussel.

Alle rekeningen, uiteraard met de hand geschreven, zijn geadresseerd aan Pastoor J. Lucas te Panningen. We zien er o.a. dat een bouwvakker in die jaren fl. 1,10 per dag verdient.

In 1896 wordt de school in gebruik genomen. In 1929 is het gebouw te klein. Het wordt uitgebreid met twee lokalen, in dezelfde bouwstijl. Het plan en de voorwaarden voor de uitbreiding worden opgemaakt door de Panningse architect J. Bongarts. De school wordt dan nog steeds bestuurd door het Parochiaal Armbestuur van Panningen.

Op deze foto zijn de gebruikte sierelementen goed te zien

In 1984 worden Mariaschool (meisjes) en de Franciscusschool (jongens) samengevoegd. Ze vormen dan de R.K. Basisschool **Panningen-Noord**. Gevestigd aan de Koninginnelaan. Directeur wordt Dhr. H. Knapen. Hij was daarvoor vanaf 1975 hoofd van de Mariaschool.

Het gebouw aan de Schoolstraat wordt dan in gebruik genomen voor het Vormingswerk Jong Volwassenen.

In 1990 gaat de nieuwe Regionale Welzijnsstichting Vorkmeer het gebouw gebruiken.

En dan, in 1996, na precies honderd jaar onderwijs en vorming in Helden te hebben gediend, zal het gebouw het veld gaan ruimen voor het nieuw te bouwen gemeentehuis. Het leven, de ontwikkeling, gaan verder. Het oude moet plaats maken voor het nieuwe. De toekomst wordt (letterlijk!) gebouwd op het verleden.

Zo is het altijd geweest, zo zal het altijd zijn.

ONDERWIJS IN HELDEN

Een artikel over een verdwijnend schoolgebouw is een goede aanleiding om even terug te kijken naar de Heldense onderwijssituatie in vroeger tijd. We putten daarvoor de meeste gegevens uit het artikel van Pater C. Verwoerd, Lazarist, uitgegeven in de bundel "**Helden als gemeenschap in vroeger eeuwen**".

Al in 1560 wordt er melding gemaakt van een school in Helden. Een hoge geestelijke van het bisdom Luik bezoekt in dat jaar de parochie Helden. In zijn verslag constateert hij dat er in Helden een school is, waar door de koster les wordt gegeven. De functie koster gaat bijna overal samen met die van onderwijzer. De Heldense koster in 1560 heet Anthonius Achel. Er komen volgens het verslag maar weinig leerlingen naar de school.

Het loon van Anthonius Achel bedroeg zes malder graan. daar kon hij niet van leven. Hij kreeg ook nog 13 gulden voor het onderhouden van de klok. En de inkomsten als koster natuurlijk.

Gerichte studie om als onderwijzer te kunnen werken was in die tijd niet vereist. De koster had vaak enige tijd een priesteropleiding gevolgd. Pastoor en schepenen oordeelden over de geschiktheid.

Tot 1679 was er maar één school in Helden, in Dorp. In 1685 wordt vermeld dat de eerste rector van de Kapel (Panningen), Joannes Bisschops de kinderen op school goede werken leert. De school wordt gehouden in de woning van de rector. En ook in Panningen is de koster schoolmeester. Hij verdient daar 15 imperialen of keizerlijke kronen mee. En hij mag een bepaalde akker gebruiken, als hij ook les geeft aan de armen.

De schoolmeester werd tot de Franse tijd benoemd door pastoor en schepenen. Door wereldlijk en kerkelijk gezag samen.

Waarschijnlijk werd in de dorpschool vooral les gegeven aan jongens. Want in november 1697 sticht de beroemde Heldense pastoor Joannes Knippenbergh een bijzondere school voor meisjes. Hij betaalde deze vrijwel geheel uit eigen vermogen.

Er moest les worden gegeven "in lesen en schrijven, in een christelijck ende deughdelijck leven, in naven en stricken, ende andere de dochters toestaend hantwercke."

Pastoor Knippenbergh maakte een overeenkomst met juffrouw Anna Schennaers, die met haar dochter de Heldense meisjes zou onderrichten. Ze ontvangen jaarlijks van de pastoor 5 keizerlijke kronen, een malder wintertarwe. Daarnaast betalen de kinderen "stoelgeld" van één schilling per maand. Ook zorgt Pastoor Knippenbergh voor vrij wonen. In de herberg van Engel van Dael worden twee kamers gereserveerd

voor Anna Schennaers en haar dochter.
Pastoor Knippenbergh vermeldt in zijn aantekenboek:
"ende hebben die schoel post invocatum Spiritum
Sanctum aengevangen 2 decembris".

Ook in zijn testament heeft pastoor Knippenbergh
het onderwijs goed bedacht.

De Franse tijd brengt ook voor het onderwijs grote
verandering met zich mee. Een voorbeeld: Leonardus
Zelen, geboren 15 juli 1762, is onderwijzer sinds
1777 (?), in Dorp. Behalve onderwijzer is hij kos-
ter en landbouwer. De kinderen die naar school ko-
men betalen aan schoolgeld 30 cent per maand. Er
wordt les gegeven 's morgens van 8 tot 11, en 's
middags van 1 tot 4. Als onderwijzer verdient Leon-
nard 100 francs en 5 malder rogge. Als organist
bedraagt zijn salaris 60 francs.

Van 1 juni tot 1 oktober is er geen school. Dan is
het oogsttijd en werken meester en kinderen mee op
het bedrijf thuis.

Leonardus Zelen blijft "schoolmeester" tot 1819.
Hij maakt dus de overgang mee die het onderwijs in
de Franse tijd onderging. De school veranderde van
"parochieschool" in gemeenteschool. Voor onderwij-
zers wordt een apart examen ingesteld. Tot dat mo-
ment was iemand geschikt als de plaatselijke pas-
toor en schepenen hem geschikt vonden. Leonard en
zijn Kepèlse collega Jan Joosten moeten ook examen
afleggen. Ze worden beiden afgewezen.

Gelukkig voor Leonard Zelen en voor heel wat ande-
ren wordt er voor schoolmeesters die al in functie
zijn een uitzondering gemaakt. Zij mogen hun beroep
voorlopig blijven uitoefenen.

De Franse wetgeving verplicht de gemeente het on-
derwijs te organiseren. Maar ouders behouden de
vrijheid hun kinderen naar school te sturen of ze
thuis te houden.

NARDA TUMMERS

Door de nieuwe wetten krijgt Helden wel geleidelijk officieel gediplomeerde onderwijzers. Het onderwijspeil zal dus wel verbeterd zijn. Rond 1825 heeft de gemeente Helden in beide scholen leerkrachten die aan de rijksnormen voldoen.

Maar zoals gezegd, ook in de 19^e eeuw bestond er nog geen leerplicht. Dat was een grote handicap voor het onderwijs. Tijdelijke wegblijvers moesten worden bijgewerkt. Ze belemmerden daardoor de vooruitgang van de anderen. Voor de overheid was het ontbreken van leerplicht ook een prima excuus om geen scholen op te richten in verre gehuchten.

In 1825 gaan van de 400 kinderen er slechts 270 werkelijk regelmatig naar school. Zo gauw ze wat kunnen helpen, als b.v. het vee naar buiten kan, houden veel ouders hun kinderen thuis.

De voorzieningen in de scholen waren in die tijd allerminst optimaal. In 1821 zaten in Kepèl in één lokaal, 16,30 meter lang bij 5,70 meter breed en 4,60 meter hoog, liefst 175 leerlingen met één onderwijzer. (met hulponderwijzer?)

In 1841 telde de gemeente 2575 inwoners. Het aantal schoolgaande kinderen in Dorp was 136 in maart en 34 in september. Er waren 70 armen die geen schoolgeld betaalden. In Kepèl was het aantal kinderen in maart 223 en in juli (?) 116. Er waren 41 armen. De lagere school telt in die tijd drie klassen. Als de ene klas onderricht krijgt moeten andere leerlingen werk hebben. Goede leerlingen mogen de minder begaafden helpen.

Het salaris in die tijd:

	Rijkskas	Gemeentekas	Schoolgeld
Dorp	fl. 100	fl. 70	fl. 104
Kepèl	fl. 47	fl. 70	fl. 170

Ieder kind betaalt 13 cent schoolgeld per maand. De Rijks- en Gemeentebijdragen zijn voor het Hoofd. De schoolgelden zijn voor de hulponderwijzer. Het meubilair in Kepèl bestond in 1841 uit een boekenkast, 20 schrijftafels met bank, 2 schrijfborden en 40 letterplankjes. Bovendien was er een "leesmachine".

Pas door de wet van 30 maart 1900 wordt de leerplicht voor alle kinderen vastgelegd. Veel katholieken hebben hun voorman Dr. Schaepman verweten hieraan te hebben meegewerkt. Ze hielden vast aan het recht van de ouders hun kinderen naar katholieke scholen te mogen sturen, en niet naar de gemeenteschool, die immers neutraal hoorde te zijn.

De invoering van de leerplicht brengt de ontwikkeling van het onderwijs in een stroomversnelling. In 1903 krijgt Koningslust zijn school. Huize Koningslust verleende daarbij goede hulp. In 1915 was Grashoek aan de beurt, nadat 50 inwoners van de Vliegert al in 1912 een verzoekschrift hadden ingediend om een school te mogen stichten. In 1926 volgt Beringe. Na de tweede wereldoorlog krijgt tenslotte ook Egchel zijn school. Daarmee is de voorziening voor lager onderwijs goed over Helden gespreid. Elk kerkdorp heeft dan zijn lagere school of scholen.

Tot slot nog even terug naar de Mariaschool, waar dit artikel eigenlijk om draait.

In de loop der jaren hebben er heel wat onderwijzeressen, vaak uit eigen gemeente afkomstig, gewerkt. Natuurlijk wordt een school gedeeltelijk gemaakt door het gebouw. We mogen niet uit het oog verliezen dat het vooral de leerkrachten zijn geweest die de Mariaschool hebben gemaakt tot een echte school.

Opmerkelijk is dat er van 1896 tot 1984 maar vier

"Hoofden" of directeuren waren.

Het zijn:

Mevr. N Tummers	van 1896 tot 1931
Mevr. M te Locke	van 1931 tot 1964
Mevr. N. Busch	van 1964 tot 1975
Dhr. H. Knapen	van 1975 tot 1984

Zoals reeds vermeld werd dhr. H. Knapen ook directeur van de fusieschool Panningen-Noord waarin de Mariaschool wordt voortgezet. Tellen we Panningen-Noord mee, dan maken de vier hoofden de volledige eeuw rond.

Het verdwijnen van het oude gebouw is een goed moment om een eresaluut te brengen aan allen die de afgelopen 100 jaar hun beste krachten hebben gegeven aan de vorming van de "Kepèlse jonge dochters".

voorjaar 1996

L. S.

W I S T U D A T

WIST U dat in 1798 de toenmalige Franse bestuurders een verbod uitvaardigden om op straat pijp te roken. Het merendeel van de huizen en gebouwen in onze gemeente was met stro gedekt. Dus zorgde roken voor brandgevaar.

WIST U dat een aantal Heldense jongenmannen dienst deden in het Franse leger onder Naoleon? En dat vijf van hen in de jaren 1810 en 1811 gesneuveld zijn of aan verwondingen en ziekte zijn overleden?

WIST U dat van 1814 tot 1830 Helden onder burgemeester Engels bij Nederland hoorde? En dat van 1830 tot 1839 Helden deel van België uitmaakte en dat men dat graag zo wilde houden? Er werden petitie's opgesteld om bij België te blijven. In 1838 waren er 148 stemmen voor aansluiting bij België. Toch is Helden in 1839 Nederlands geworden. En dat is verder nooit meer een probleem geweest. Hoewel België ook nu nog heel aantrekkelijk schijnt.

WIST U dat vroeger vier Heldenaren als pauselijk zouaaf hebben gediend onder Paus Pius IX? Dat één van hen, Jacobus Segers, heeft gevochten in de slag van Mentano, op 3 november 1867?

De Heldense zouaven:

Johannes Bouten, geboren 3 maart 1850, overleden op 21 juni 1937.

Andreas Janssen, geboren 16 juli 1845, overleden op 24 december 1912.

Christianus Schers, geboren 23 mei 1839, overleden op 3 januari 1917 als broeder te Koningslust.

Jacobus Segers, geboren 23 mei 1843, en overleden op 13 maart 1924.

KARTHUISERSHOF EN ZIJN BEWONERS

karthuisershof, Loershof, Loverhof, Winckenshof en Pachtershof, allemaal namen voor een en dezelfde boerderij in Helden. We hebben het dan over een boerderij op Stox, tegenwoordig grenzend aan het industrieterrein, op zo'n honderdvijftig meter afstand van de Beekstraat.

Eerst iets over de namen.

Karthuisershof.

Eeuwenlang is deze boerderij bezit geweest van de paters Karthuisers te Roermond. Het is niet precies bekend in welk jaar de Karthuisers de boerderij in bezit kregen, maar we mogen aannemen dat het klooster ze kort voor of kort na 1400 verworven heeft. In dat jaar 1400 koopt het klooster namelijk één derde deel van de tiende van Helden. Misschien omdat ze er reeds goederen (de boerderij) hadden. Waarschijnlijker is dat ze de hoeve kochten na de aankoop van de tiende. Om die beter te beheren. Een andere mogelijkheid is dat ze de boerderij kochten kort na 1430.

San is er namelijk betwisting tussen de Karthuisers en de familie Herkenbusch, bezitter van Hoof. Het gaat om de vraag wie van hen, als dienst aan de gemeenschap, verplicht is een stier te houden. De Karthuisers hebben dat proces verloren. Want in alle pachtcontracten van de hoeve zien we vermeld dat de pachter verplicht is een stier te houden. We mogen aannemen dat de boerderij kort na dat proces, rond 1430, al in het bezit van het klooster was.

De Karthuisers blijven in het bezit van de hoeve tot 1781. In dat jaar worden in de Oostenrijkse gebieden de beschouwende kloosterordes opgeheven. Roermond was Oostenrijks.

Karthuisershof wordt dan domeingood. Bestuurd door de Pruisische overheid. De pachter van de Karthuisers, Andries Joosten, blijft op de hof ook als die in andere handen overgaat.

De naam **Karthuisershof** is dus duidelijk.

Loershof.

Deze naam heeft naar mijn mening te maken met de ligging tegen het Vosbergerveld en tegen het Looveld. Beide velden worden soms aangeduid als Loenreveld. In 1550 vermeldt de procurator, dat is de econoom van het klooster, dat de tiende van het Vosbergerveld "ofte Loenrevelt" wordt verpacht. Met dit Loenreveld, Looveld, zou de naam kunnen samenhangen. Zekerheid daarover heb ik niet.

Ook de naam **Loverhof** is niet met zekerheid te verklaren. Waarschijnlijk is het een afgeleide naam van Loershof. De schrijver in het klooster, in het verre Roermond, kende lang niet altijd de plaatselijke omstandigheden en benamingen. De naam Loershof zal hem misschien raar geleken hebben. De naam Loverhof klonk hem beter in de oren. Die leek meer voor de hand te liggen. Het is in alle geval een mooie naam.

Winkenshof

Deze naam komt vaak voor in stukken uit het begin van de 18e eeuw. Eind 16^e eeuw en een groot gedeelte van de 17^e eeuw is de familie Winckens pachter van Karthuisershof. Niet zo vreemd dus dat de naam van de familie Winckens ook op de boerderij overgaat.

We zien vaak dat de bewoner zijn naam geeft aan een boerderij. Denk in Helden b.v. aan de boerderijen Gielenhof, Claessenhof en hof van Enckevort.

(N.B. nog vaker zien we dat de boerderij zijn naam geeft aan de bewoners: denk aan de Heldense fami-

lienamen: van Maris, van Beringe, van den Beucken, van Ninhuys. Ooit zullen de voorvaders van deze families op de betreffende hoeves hebben gewoond.)

Pachtershof tenslotte is de naam die vermeld wordt op de Franchotkaart. Rond 1800 zal dit dus voor de Heldenaren de naam voor de hoeve zijn geweest, misschien naast andere benamingen. De landmeters noteerden immers de namen zoals de bewoners in de buurt die doorgaven. De naam Pachtershof heeft de naam Karthuisershof verdrongen.

N.B. In stukken over de boerderij, bijvoorbeeld in pachtcontracten is ook vaak sprake van **conventshof**. Zo werd de hoeve misschien binnen de kloostermuren aangeduid. Er is geen aanwijzing dat deze naam door de inwoners van Helden werd gebruikt. Het is geen echte naam. Het woord heeft, binnen het klooster, de betekenis van: "onze boerderij".

Enkele bijzonderheden

De GROOTTE.

Volgens de schatboeken van 1602 en van latere jaren beslaat de hof 33 morgen. Oude maat. In moderne maat is dat ongeveer 10 hectare.

In de Heldense verhoudingen van toen een flinke boerderij, echter niet buiten proporties groot. Er waren verschillende boerderijen van grotere omvang. B.v. Groot Maris, Dekenshorst, Hoof, Boeneshof.

De PACTCONTRACTEN.

In het archief van de Karthuisers, dat zich nu in het Rijksarchief te Maastricht bevindt, zijn heel wat documenten over Helden bewaard. De meeste stukken hebben betrekking op de tiende.

Er zitten ook enkele pachtcontracten van Karthuisershof in dit archief. Ze zijn opgemaakt op:

10 juli 1592

1 oktober 1620

1 mei 1632

3 mei 1642 (verlengd in 1650, 1656)

12 februari 1660 wordt voorgaand contract met de weduwe Winckens weer verlengd.

Daarnaast zijn er aantekeningen voor een contract in 1660 met Geurt Fijen en zijn vrouw Wilmken. Dit zal niet zijn doorgegaan.

25 maart 1670

2 april 1747

Deze contracten geven veel informatie over de bewoners van Karthuisersshof. Ze zijn ook interessant om iets meer te weten over het boerenleven in vroeger tijd. In dit artikeltje kijken we alleen naar de bewoners. Misschien is het de moeite waard in een ander **BUKSKE** terug te komen op de oude Heldense pachtcontracten. Ook van andere boerderijen.

De **PACHTPRIJS**.

De pachtprijs wordt uitgedrukt in natura. In alle contracten is die prijs ongeveer gelijk. Er vindt dus geen aanpassing plaats ivm de ontwikkeling in de landbouw. Dit zal voor de pachter een goede zaak zijn geweest. Karthuisersshof was om die reden wellicht een van de meest aantrekkelijke pachthoeves in Helden.

Ieder jaar moet de pachter 17 malder "droog en wel gewand koren" leveren. Voor het houden van de stier mag hij er drie malder aftrekken. Naast het "koren" moet hij ook een aantal eieren en 25 of 50 pond boter leveren. Soms wordt er bij gezegd hoeveel "meybotter" en hoeveel "spurriebotter".

Een **MALDER** was volgens het boekje "De Nederlandse Maten en Gewichten" in Roermond 164,4 liter. Een malder was onderverdeeld in 6 vat, elk vat was weer verdeeld in 4 kop. In de stukken wordt vaak gesproken van "oude Roermondse maat". Er was dus ook een nieuwe maat, die waarschijnlijk iets kleiner was. Ik neem aan dat de genoemde maat van 164,4 liter in

Helden de algemeen geldende was.

De HALFMAN.

In de contracten wordt altijd gesproken van "halfman". Een halfman was iemand die een boerderij bewerkte voor de helft van de opbrengst. Het vee werd door elk van beide partijen voor de helft ingebracht. Ook het zaaigoed deed ieder voor de helft. Alle opbrengst werd samen gedeeld.

De pachter van Karthuisershof was geen halfman. Hij betaalde een vaste pacht. En de opbrengst was volledig voor hemzelf.

(N.B. de contracten van Marishof zijn zuivere halfwincontracten. Ze zijn zeer interessant voor de kennis van het Heldense boerenleven.)

DE BEWONERS

Door de bewaarde pachtcontracten en andere documenten over deze boerderij weten we vrij goed wie vanaf 1592 op de hoeve hebben gewoond. Voor Heldenaren die in hun stamboom zijn geïnteresseerd is het natuurlijk leuk te weten of een van hun voorvaders misschien pachter of "halfman" op karthuisershof is geweest. Daarom een overzicht van de opeenvolgende bewoners, voorzover die nu bekend zijn.

Reeds in een van de oudste afrekeningen van de oude tiende, die van het jaar 1553, wordt de pachter van dat moment genoemd, helaas alleen bij voornaam: "Colonus noster Jan", onze pachter Jan. Met deze vage aanduiding komt zelfs een goedgelovig stamboomonderzoeker niet ver. Misschien dat nog ooit nadere gegevens over deze Jan te voorschijn komen.

Vanaf 1592 hebben we zoveel gegevens over de bewoners dat we met (vrij grote) zekerheid van jaar tot jaar weten wie er woonde.

We kunnen twee pachtersfamilies onderscheiden. Tot

1711 bewoont en bewerkt de familie **Beerkens/Winckens/Heynen** de hoeve.

Vanaf 1711 tot de dag van vandaag wordt de hoeve bewoond door de nazaten van de familie Roosen/Joosten/Nijssen.

EERST DUS DE FAMILIE BEERKENS/WINCKENS/HEYNEN

Het oudste pachtcontract van de hoeve zelf is gedateerd op 10 juli 1592. Op die dag verpacht de prior de hof, voor de tijd van drie jaar, aan "den eerbaren und frommen luyden **Heinrich Beerkens und Trynen** seiner huysfrouwen". De pachtprijs is 17 malder rogge en 25 pond boter. Voor het houden van de stier krijgt hij 3 malder rogge terugbetaald uit de opbrengst van de tiende. De pacht is dus netto 14 malder.

In dat oude contract treedt als borg op Maes Beerkens, bijna zeker een broer van Heinrich, misschien de vader. Deze Maes komen we ook in 1596 tegen als pachter van de oude tiende in Helden, samen met Willem Kessels. Maes en Willem moeten stevige ondernemers zijn geweest. Alleen grote rijke boeren konden zich het risico permitteren dat de pacht van de hele tiende opleverde.

Voor nieuwe informatie over bewoners van Karthuisershof moeten we naar het jaar 1620. Op 1 oktober van dat jaar wordt de hof voor de tijd van twaalf jaar verpacht aan "den Ersamen endt frommen **Henrich Winckens ende Trijnen** seiner Ehligen hausfrouwen". Bij de namen van de pachter en zijn vrouw is de bepaling toegevoegd dat "nach ihrens seligen dots enens uyt ihren kindren welches der Wurdiger Heer Prior ende Scheffener dartho wirt wurdlich achten" het bedrijf zal mogen voortzetten. Er zijn dus volwassen zonen die het bedrijf kunnen

overnemen als Henrich zou overlijden. Uit de tekst blijkt dat Henrich in voorgaande jaren veel geld aan onderhoud van de boerderij heeft uitgegeven. Hij is dus al langer pachter. Ook uit een ander document blijkt dat Henrich Winckens al lang met Karthuisershof verbonden is. Hij is namelijk dezelfde persoon als Heinrich Beerkens uit het contract van 1592.

Dit soort naamsveranderingen zijn in vroeger tijd heel normaal. Menige Heldenaar komen we in de archieven onder twee of zelfs drie namen tegen. Ook in officiële stukken.

Jan, de zoon van **Peter** Claessen werd of Jan Claessen, of Jan Peters genoemd. Soms werden beide namen willekeurig door elkaar gebruikt.

Het naast elkaar voorkomen van de namen Beerkens en Winckens wordt verklaard door de persoon van Wincken Beerkens. In lijsten die rond 1585 werden opgemaakt van de verkoop van grond komen we die naam tegen. Hij zou de vader van de genoemde Heinrich en van Maes kunnen zijn.

Op 1 mei 1632 wordt het volgende pachtcontract getekend. Ingangsdatum: Pasen 1633!

In dit contract wordt voor de eerste keer de naam Loverhof gebruikt. De pachters zijn "den eersamen **Arent ende Trinen** sijner huysfrouwen". De looptijd is 8 jaar, met de toen vanzelfsprekende bepaling dat beide partijen "ten halven", dus na vier jaar, mogen opzeggen.

Als getuige bij het tekenen van deze acte treedt op: "Hynryck Berkens gewesenen halfman op den hoff". Dit is de pachter van 1592! Arent, ook vaak Ercken genoemd, is zijn zoon.

Arent Winckens is niet lang pachter geweest. Al op 28 juni 1633 komen de prior en de weduwe van Arent tot een accoord. De weduwe, die ook "weversche" is,

zal met haar stiefzoon Jan, die nog minderjarig is, op de hof blijven en het pachtcontract uitdienen. De broer van Arent, Geurt Schrodgers, of Schreurs, is borg voor de betaling van de pacht.

(De naam Schreurs is hier niet als echte familienaam gebruikt. Bij het merk onder het document staat: "dit ist merck van Goert den schreuer". Het geeft dus alleen zijn beroep aan. Die beroepsnaam kan wel tot familienaam uitgroeien.)

Uit de verpachting van de tiende in 1634 blijkt dat in dat jaar "Trincken, weduwe op **Loenenhof** met haeren stiefzoon Jan" nog steeds op de hoeve woont.

Het eerstvolgende pachtcontract is ondertekend op drie mei 1642.

De hoeve, weer Loverhoff genoemd wordt dan gepacht door **Johan Winckens**. Dit is de zojuist genoemde stiefzoon Jan. De naam van de pachtersvrouw wordt dit keer niet genoemd.

Waarschijnlijk heeft deze Johan Winckens de hof al enkele jaren vroeger gepacht. In 1637 pacht hij namelijk ook al de tiende van het Vosbergerveld. Menig keer is de halfman van Karthuisershof tevens pachter van de tiende van dit veld, of van een gedeelte ervan. Johan Winckens zal dus waarschijnlijk in 1637 al pachter van Karthuisershof zijn geweest. Op de achterkant van dit contract staat vermeld dat het verlengd wordt in 1650, voor de tijd van zes jaar. Ook in 1656 wordt het contract verlengd.

Johan Winckens overlijdt in 1658. De Karthuisers komen "ex compassione", dus uit medelijden en niet als verplichting, de weduwe tegemoet in de betaling. Ook mag de weduwe op de hof blijven.

Voor het jaar 1660 is de situatie onduidelijk.

Eenzijds staat op de achterkant van het al genoemde contract met Johan Winckens dat de overeenkomst met de weduwe, die met een zekere Godefridus is hertrouwd, voor drie jaar wordt verlengd.

Anderzijds zijn in de kantlijn van een ander contract, dat van 1632, aantekeningen gemaakt voor de verpachting in 1660 aan **Geurt Fijen en zijn vrouw Wilmke**. (zie verpachting Vosbergerveld in 1661. Daarin wordt Geurt Fijen **villicus**, dwz pachter van de hoeve, genoemd!)

Een van de twee ontwerpcontracten, ik neem aan dat met Geurt Fijen, is dus niet doorgegaan. Of Geurt Fijen heeft slechts heel korte tijd op Karthuisershof geboerd. Want uit een overeenkomst uit 1670 weten we dat in dat jaar 1670 Hendrik Winckens als pachter van de hoeve wegtrekt. Deze Hendrik is waarschijnlijk een zoon van Johan Winckens.

Op 25 maart 1670 wordt in de Karthuis in Roermond een pachtcontract ondertekend door **Teunis Peters**. Zijn "huysvrouw" is **Itgen Verstappen**. Het contract heeft een looptijd van acht jaar. Hun borg is Peter Heynen, die met al zijn goederen garant staat voor het naleven van alle voorwaarden.

Het heeft er dus de schijn van dat zich nu een nieuwe pachtersfamilie op de hoeve vestigt. Toch is dat niet helemaal juist.

Laten we enkele gegevens op een rij zetten:

1. Theunis Peters en Itgen (Ida) zijn in het huwelijks- en doopregister van Helden niet terug te vinden. Wel trouwen op 19 april 1668 Theunis (Antonius Heynen, zoon van Peter, en Itgen (Ida) dochter van Johan Winckens.

2. De naam Theunis **Peters** komen we niet meer tegen. Wel zien we in allerlei documenten tot 1704 de naam Theunis **Heynen** in verband met Karthuisershof.

3. In het doopregister zien we vanaf 1669 regelmatig een echtpaar Theunis Heynen en Ida Verstappen (die soms Winckens wordt genoemd).

4. De borg voor Theunis is Peter Heynen. Borg staan was doorgaans een familiezaak.

Het is dus practisch zeker dat Theunis Peters ook

Heynen heette en een zwager was van Hendrik Winc-
kens die voor hem de hoeve bewoonde. Er is dus geen
echte breuk met de familie Winckens.

Theunis wordt als pachter opgevolgd door zijn zoon
Hendrik. Gezien de verpachting van de tiende is dat
waarschijnlijk gebeurd kort na 1700.

Hendrik, geboren op 27 april 1674, was gehuwd met
Catharina Janssen. Van 1702 tot 1709 worden in het
gezin Heynen - Janssen vijf kinderen geboren.

Op 31 maart 1711 overlijdt Hendrik Heynen.

Nog in het zelfde jaar hertrouwt de weduwe met Si-
mon Roosen. Met hem doet een nieuwe pachtersfamilie
haar intrede op Karthuisershof. Een familie die er
tot de huidige dag woont.

Maar eerst een korte terugblik.

De opeenvolgende geslachten van de familie

BEERKENS/WINKENS/HEYNEN zijn:

HENDRICK BEERKENS (WINCKENS) X TRIJNEN

ERKEN WINCKENS X 1) N.N.

X 2) TRIJNEN

JOHAN WINCKENS X N.N.

THEUNIS HEYNEN X ITGEN WINCKENS (VERSTAPPEN)

HENDRICK HEYNEN X CATHARINA JANSSEN

B. DE FAMILIE ROOSEN/JOOSTEN/NIJSSSEN

Catharina Janssen hertrouwt op 17 september van hetzelfde jaar 1711 met Simon Roosen.

We mogen aannemen dat het tweede huwelijk de volle instemming had van de familie Heynen, want de moeder van Hendrik Heynen, Ida (Itgen) Winckens, is meter bij de doop van het eerste kind uit het nieuwe gezin, op 6 juni in 1712.

Van de periode dat Simon pachter was zijn geen pachtcontracten bewaard. Maar in die tijd komen er meer en meer administratieve gegevens waardoor het steeds makkelijker wordt te achterhalen wie een bepaalde hoeve bewoonde.

Simon wordt opgevolgd door zijn zoon Hendrick, gehuwd met Joanna Janssen. Uit het jaar 1747 dateert een pachtcontract dat door de Kartuisers met dit echtpaar wordt gesloten.

Hendrick en Joanna hebben vier kinderen. Twee kinderen, de dochters Maria en Helena bereiken de volwassenheid. Maria trouwt met buurman Willem Grommen en Helena, de oudste dochter, trouwt op 14 mei 1777 met Andries Joosten. Andries is dan 24 jaar. Hij wordt de opvolger op Karthuisersshof.

Het gaat Andries Joosten en Helena voor de wind. Als Andries in 1831 sterft is hij een van de rijkste inwoners van Helden. In 1787 heeft hij de helft van Boeneshof aangekocht. Later (wanneer is me nog niet bekend) koopt hij ook de tweede helft aan. Karthuisersshof wordt eveneens zijn eigendom. Ook hier heb ik de datum van aankoop nog niet gevonden.

Misschien is het interessant enkele aparte gebeurtenissen uit het leven van Andries Joosten hier in het kort weer te geven.

Op 4 juni 1781 wordt vlak bij Karthuisershof een **brandbrief** gevonden. Een brandbrief betekende meestal dat geld werd opgeëist. Werd dat geld niet gegeven dan zou brand worden gesticht. Brand was na oorlog misschien wel de ergste bedreiging die men zich in die tijd kon voorstellen. In enkele momenten kon het vuur immers alles wat in een leven was opgebouwd vernietigen.

Het merkwaardige van deze brandbrief is echter dat er geen geld werd geëist. Hier volgt de letterlijke tekst:

"Wat meugt gij pachter en gij heeren meynen dat het gemeyn volck van uw word geplaegt. Dat is onredelijk Want gij het soo doet, dan sal den Rooden Haen eens over uw hoeven kraeyen op eenen vroegen morgen. Betragt dit wel en handelt met all man gelijk gij geerne gehandelt word, en niet gelijk den Boosen Knegt. Dan sal het anders gaen. Dit is een waerschouwing voor uw gij pachter, en de heeren over dese gemeente."

Een grap? Echte dreiging? Leefde de geest van de aankomende Franse Revolutie al in Helden?

We zullen helaas wel nooit te weten komen wie de schrijver van deze brief is geweest. De autoriteiten in die tijd loofden een grote beloning uit van 100 rijksdaalders. Zonder resultaat.

Een ander memorabel feit uit het leven van Andries zal de **verkiezing voor de gemeenteraad in 1830** zijn geweest. Als oudste kiesgerechtigde mocht hij de vergadering openen en voorzitten tot pastoor Hoemoet gekozen was tot voorzitter, en het overnam.

Deze verkiezing liep uit op een daverende ruzie tussen Dörp en Kepèl. Maar dat is een apart verhaal. Er valt best een heel BUKSKE mee te vullen.

Andries Joosten en Helena hebben 5 kinderen. Een

Deze copie van een kadasterkaart geeft de situatie rond 1825 weer. Dik omlind het gebied van Karthuisershof. Gebouw A is het woonhuis met de stallen. B de schuur. Nu staat op die plek het huis van de familie Nijssen. C is waarschijnlijk het bakhuys. Op perceel 1182 wordt eind van de vorige eeuw een derde boerderij gebouwd.

van de zonen, Jan, getrouwd met Petronella Knippenbergh, blijft op Stox op de ouderlijke hoeve wonen.

Een van de twee dochters van Andries Joosten, Maria, trouwt op 1 juni 1815 met Joannes Nijssen in Everlo. Zij hebben een kind: Andries Nijssen. Deze Andries wordt voor Karthuisershof van belang.

Na de dood van Andries Joosten en van zijn vrouw erven Jan Joosten en zijn neef Andries Nijssen samen Karthuisershof. Onverdeeld.

Een andere zoon, Hendrik, erft Boeneshof. Deze Hendrik trouwt met Joanna Maria Bollen. Op deze tak gaat later Bollesmolen over.

Terug naar Karthuisershof. De naam zal inmiddels wel definitief verdrongen zijn door de naam Pachtershof. Zie b.v. aanduidingen in het kadaster: "pachtersweg", "pachter" bij de naam Jan Joosten.

In 1852 wordt de boedel gesplitst. Andries Nijssen krijgt een gedeelte in volledig eigen bezit. Op de plaats van de schuur wordt voor zijn gezin een nieuwe boerderij gebouwd. Dat is het huis dat nu nog bestaat. En nog steeds door nazaten van Andries Nijssen wordt bewoond.

Andries is naast boer ook gemeentesecretaris. We zitten in een tijd dat er nog geen kloof tussen boer en burger bestond. Iedereen vond de reuk van mest heel gezond.

VANAF 1853 staan er dus twee huizen op het oude domein van Karthuisershof. Tegen het eind van de 19^e eeuw komt er zelfs een derde huis bij.

Bij het verdere overzicht van de bewoning van de drie huizen wil ik me beperken tot de namen van de gezinnen die elkaar opvolgden. Met slechts enkele datums en met weinig bijzonderheden.

We zitten al zo dicht tegen onze eigen tijd dat iedere geïnteresseerde ook zelf heel wat gegevens bij elkaar kan krijgen b.v. door met oudere mensen te praten. Of door zelf in het archief te duiken. Eerst nog een overzicht van de tot nu toe genoemde generaties Roosen/Joosten

FAMILIE ROOSEN/FOOSTEN OP KARTHUISERSHOF TOT 1852:

SIMON ROOSEN X CATHARINA JANSSEN
(WEDUWE HENDRIK HEYNEN)

HENDRIK ROOSEN X JOANNA JANSSEN

ANDRIES JOOSTEN X HELENA ROOSEN

JAN JOOSTEN X PETRONELLA VAN KNIPPENBERGH

De toestand in 1806. Detail van de Tranchotkaart.

Nu in het kort de bewoning per huis, vanaf 1852:

A. Het oorspronkelijke woonhuis van Karthuisershof

1. DE WEDUWE JOOSTEN-KNIPPENBERG en KINDEREN.
2. HAAR ZOON PETER en ZIJN ZUS MARIA JOOSTEN
3. de familie DRIESSEN - THIJSSSEN.

Deze familie blijft er tot 1922. Ze verhuist in dat jaar naar het er naast gelegen huis dat waarschijnlijk in 1894 werd gebouwd.

4. de familie JOOSTEN - GIESEN.
5. de familie LEENDERS - JACOBS.
6. de familie SCHERES - LEENDERS
7. de familie VISSERS - HELDENS

Het huis wordt, als de familie Vissers naar de Vosberg verhuist, gesloopt. Eind 1965 of begin 1966.

B. Het huis dat in 1852 werd gebouwd.

1. Als Andries Nijssen in 1864 sterft, pas 44 jaar oud, zijn de negen kinderen nog allen minderjarig. De weduwe NIJSSSEN - VAN OS blijft op de boerderij wonen tot in 1879.

In dat jaar wordt de boerderij verpacht aan:

2. de FAMILIE STRIJBOS, tot 1885
3. de FAMILIE COX - CLAESSEN, tot 1891
4. In 1891 komt de zoon van Andries Nijssen en Mathea van Os, ANDRIES THEODORUS genaamd, op de

boerderij terug. Hij is gehuwd met Petronella Sijben. Enkele kinderen uit dit gezin hebben de meeste lezers nog wel gekend.

De laatste overlevende van die kinderen overleed in 1991: Martinus Bernardus Nijssen. (Niesse Tien)

5. de familie NIJSSSEN - SCHROYEN

6. de Familie NIJSSSEN - JANSSEN

7. Martin, een van de kinderen van Mathieu, bewoont op dit moment met zijn gezin het huis.

Dit huis is het laatste gebouw dat van het aloude Karthuisershof resteert. Het ligt als vriendelijk brokje oud Helden tegen de achtergrond van het moderne industrieterrein. Als illustratie van de Heldenese geschiedenis.

C. Het huis dat in 1894 (?) werd gebouwd.

1896 Is een gedenkwaardig jaar. Dan breekt er brand uit, waardoor zowel het oude woonhuis (zie A) als het huis van de familie Nijssen worden getroffen. Hoe groot de schade was die de brand aanrichtte heb ik niet kunnen achterhalen.

Ik vermoed dat meteen voor die brand het derde huis op het terrein van Karthuisershof werd gesticht.

Daar wonen achtereenvolgens:

1. de familie GREYN. (?)

2. PETER JOOSTEN, de eigenaar. Hij komt uit het onder A genoemde oude woonhuis.

3. de familie GIESEN - MEULENDIJK, bij wie Peter Joosten korte tijd heeft ingewoond.

4. de familie DRIESSEN - THIJSSSEN
5. de familie JOOSTEN - GIESEN
6. de familie VAN BUSSEL - JOOSTEN

Nadat het gezin van Bussel-Joosten in mei 1962 naar Ospel is verhuisd, wordt deze boerderij afgebroken.

Beste lezer, ik denk dat u bij het bovenstaande overzicht nog heel wat gegevens kunt verzamelen. Geschiedenis blijven we herschrijven. Vervolmaken.

voorjaar 1996,

J. R.

Anno 1996. Het huis van de familie Nijssen.

HELJES PLAT

In 't éerste nummer van OOS BUKSKE hebbe we 't gehad over 't gegaeve det 't dialect, jammergenóg, iddere daag get mieër verdrónge wördt door 't ABN. Deze kier wil ich get vertélle over dialectgrenze. Dao nimt Helje namelijk 'n hiel apart plaetske in.

Wae weite allemaol detter taalgrenze zieën. As me van 'n dörp in Zuid-Limbörg overgeit nao 'n dörp in Wallonie, woe ze Frans kalle, dan geit me nao 'n angere werrelt. Emes dae gén Frans ként versjeteiter absoluut niks. Der is gén woord Nederlands bèj.

Bèj dialecte lik det anders. Tenminste as me zich hölt bèj de dialecte van ein en dezelfde taal. Die gaon hiel geleidelijk over, de versjille op korte aafsjtank zien doorgóns klein.

Wae kalle allemaol Limbörgrs. As ich oeët Kepèl nao Zerum gaon, kén ich de löj good versjtaon. Mer eure kal is toch get anders wie in Kepèl. Sommige weurd zien versjillend en auch de oeëtsjpraak is neet precies gelieëk. Det geit auch op as ich vanoeët Helje nao Roggel of nao Bree gaon. In Roggel hebbe ze 't beveurbild over 'n sjoebkèr, woe ich as (aod)Heljese altieëd mét de krukèr vaar.

Idder woord heet zoe zien eige gebied, zien eige grens. Auch iddere meneer van oeëtsjpraeke heet zien eige grens. Die grenze helte in de taalkunde isoglossen.

'N paar van de bekéndste isoglossen van 't Limbörgrs laupen net naeve Helje. 'T zieën de **Urtinger linie**, de **Panninger linie**, en de **Panninger zijlinie**.

De Urtinger linie geuf de grens aan tösse 't gebied woeë ze **ich** zegge en 't gebied woeë **ik** gezag wördt. In Bree en Zerum en nao 't noorde zegge ze **ik**.

De Panninger linie geuf de grens tösse **sjaon** en **slaon**, tösse **sjtein** - **stein** aan. 'T zelfde mét **sjnavel**, **sjmerig**, **sjpraeke**.

En mèt de Panninger zijlinie zitte we bèn weurd wie sjaop-schaop of sjrift-schrift. As Heljese wèrk ich met de sjöp, in Bree hoaje ze 'n schöp vas.

Op 't kaertje hènonger zieën die grenze geteikend. Of det kaertje nog precies sjtunt wèn ich neet. De versjuving in de richting van 't Hollands heet auch invloed op die isoglossen. Minnige dialectsjpraeker in Helje zeet det 'n veugelke 'ne snavel heet; al heet 't bieësje in 't Heljes toch ech 'ne sjnavel.

Nog efkes dit: de redactie zoot gaer det OOS BUKSKE reacties oprupt bèn de laezers. Daarum dees vraag: Sjrieëf ins get weurd en oeëtdröckinge op die volges uch typisch Heljes zieën. Laot die weurd op 'n briefke bèn de Moennik achter. In 't volgende nummer van OOS BUKSKE wil ich ins 'n sjtél van die aoj weurd en oeëtdröckinge nao veure hale. En gae wèt natuurlijk veul interessantere weurd as ich.

Sjrieëverke

DIRK HOF EN DIRK GROOTEN

In de zeventiende en achttiende eeuw komen we in Helden heel wat **Verschaerens** tegen. De naam komt waarschijnlijk van een boerderij: Schaerenhof. Deze boerderij is o.a. in bezit geweest van de familie Hillen. Ook eigenaar van Hoof.

De bekendste Verschaeren is wellicht Geef Verschaeren, die in april 1723 benoemd werd tot Schepen van Helden. Voor dat jaar was hij enige tijd gezworene. Geef heeft, samen met zijn broer Willem, de bekende boerderij **Boeneshof**, later Claessenhof genoemd, in pacht gehad en bewoond. Het was in die tijd een van de grootste hoeves van Helden.

In de jaren 1714 tot en met 1739 zien we dat Geef zich herhaaldelijk mengt in de strijd om de oude tienden te mogen "invaren", te pachten. Meestal richt hij zich als pachter of borg op het Vurdelschuttersveld, een enkele keer ook op het Vosbergveld.

Na 1739 zien we in de verpachtingen van de oude tiende de naam Geef Verschaeren niet meer opduiken. Waarschijnlijk heeft Geef dan het roer overgeven aan zijn zoon Dirk.

Want vanaf 1745 zien we wel een Dirick Verschaeren, als pachter of borg meedoen. Deze Dirick is een zoon van Geef en hij is net als zijn vader pachter van Boeneshof.

Vanaf 1750 duikt bij de verpachtingen een tweede Dirick Verschaeren op. Om ze uit elkaar te houden wordt bij de zoon van Geef altijd vermeld waar hij woont, door achter zijn naam toe te voegen "hof" of "Achel" of "Huyb". We hebben in al die gevallen te maken met de Dirck die op Boeneshof, in de Echgelse Hoek woonde. Dus de zoon van Geef.

De andere Dirick krijgt achter zijn naam toegevoegd

het woord "Capel" of "Grooten". We mogen dus aannemen dat hij in Kapel boerde, en waarschijnlijk was hij ook opvallend groot.

In het protocol van de schepenbank vinden we over deze twee Diricken een interessant verhaal. In dit protocol worden alle processen beschreven die voor de schepenbank werden uitgevochten.

Eerstens komen we eruit te weten dat het twee neven waren. Dirick "grooten" was een zoon van Willem, en Dirick "hoff" was, zoals gezegd, een zoon van Geef Verschaeren. In het begin is al vermeld dat Willem en Geef samen de boerderij Boeneshof in pacht hebben gehad. In het pachtcontract van 1723 wordt gesproken over de broers **Godefridus** en Willem Verschaeren. Misschien dacht de schrijver wel dat Godefridus de heiligennaam was die hoorde bij Geef of Goof. (de doopnaam is echter Donatus).

In welk avontuur waren de beide neven Verschaeren verzeild?

Op 18 augustus 1743 kregen de twee Diricken het aan de stok met Lenart Smolders, in het centrum van Dorp. Volgens de verklaringen volgde Lenart de beide neven op vervelende wijze, met het doel ruzie uit te lokken. Hij zou hen zelfs met knuppels hebben bekogeld.

Het liep erg hoog op. Een van de Diricken gaf Lenart, toen hij te dicht bij kwam, met een scherp voorwerp een stevige klap op de borst. Lenart hield er een flinke diepe wond aan over. Waarschijnlijk koos hij daarop het hazenpad. Maar Dirck "grooten" had zijn "flint ofte snaphaen", bij zich. Een geweer dus. Hij zond de vluchtende Lenart nog een schot hagel na. Het was behoorlijk raak: uit de billen van Lenart en uit zijn "ruckstranck" werden liefst 36 korrels hagel losgepeuterd.

Lenart Smolders was er in eerste instantie slecht aan toe. Hij verkeerde in levensgevaar en werd dan ook bediend. Gelukkig knapte hij toch weer op.

De Vrouwe van Helden, Antonetta Petronella Raba baronesse Bouwens vander Boye, of beter gezegd de door haar aangestelde schout, hoorde uiteraard ook van het voorval. De schout, vaak scholtis genoemd, had tot taak toezicht te houden op een goed en ordelijk verloop van het openbare leven. Alles wat de rust verstoorde werd door hem bestreden. Niet zonder eigenbelang: alle opgelegde boetes kwamen in de kas van de Heer of de Vrouwe van Helden. En de schout kreeg een vast aandeel. Hij vroeg dus meestal een zo hoog mogelijke boete. Wat hij maximaal mocht eisen stond voorgeschreven in het wetboek, de "Gelresche Landt ende Stadt-Rechten". De schepenen moesten uiteindelijk de hoogte van de boete bepalen. Ze waren verplicht boete of straf op te leggen als de feiten bewezen waren.

Wat Dirick "grooten" betreft zag het er niet te best uit. Het Gelresch Landt ende Stadtrecht stelt, vertaald in modern Nederlands: "Hij die bij dag of bij nacht op iemand schiet met een lang of een kort geweer, al raakt hij hem niet, zal gestraft worden met de dood, als een "dootslager", tenzij hij heeft gehandeld uit noodweer, of om zijn goederen die men hem bij dag of nacht met geweld wilde ontnemen, te beschermen".

Noodweer invoeren is moeilijk als je iemand in de rug hebt geschoten. Het slachtoffer is dan immers op de vlucht. Ook is er geen sprake van beschermen van goederen. Toch eiste de schout slechts een forse boete. Hij vond het dus toch enigszins noodweer.

Maar ook die boete vonden de beide Diricken een te hoge straf. Ze lieten het dus komen tot een uit-

spraak van de schepenbank.

Voor de schepenbank eist de schout van elk 10 goudgulden, en nog een aparte straf voor het schieten. De beide beklaagden verklaren zich neer te zullen leggen bij de straf die de schepenen hun zullen opleggen.

De Heldense schepenen tillen minder zwaar aan de zaak dan de schout, ze vinden een boete van drie goudgulden voor elk genoeg. Daarnaast moeten beide neven samen de helft van de proceskosten betalen.

Van de resterende helft wordt een gedeelte betaald door Lenart Smollers. Die is namelijk ook aangeklaagd door de schout. Want hij heeft ook de orde verstoord door ruzie uit te lokken. Ook tegen de arme Lenart eist de schout 10 goudgulden boete. De schepenen leggen Lenart dezelfde boete op als de twee neven Verschaeren: drie goudgulden.

Het is me niet bekend of er tussen de ruziemakers nog sprake is geweest van vergoeding i.v.m. de verwondingen. Dat was in die tijd wel normaal, als de schuld duidelijk bij één partij lag.

Omdat beide partijen schuldig waren zal er wel geen sprake van schadevergoeding zijn geweest.

N.B. Geef Verschaeren stierf op 20 april 1750, op zeventigjarige leeftijd. Op 8 mei 1751 deelden de kinderen de gereede goederen, d.w.z. de roerende of meubilaire goederen en het geld. Er werd een klein contractje opgesteld ten overstaan van de schepenen Jan Gielen en Dirick Gommans. Ieder van de zeven kinderen ontving een koe en nog 100 gulden. Of andere goederen van gelijke waarde.

De Verschaerens waren in die tijd **rijke lieden!** We praten dus over andere verhoudingen dan we nu gewend zijn.

september 1995

J.R.

En nag efkes dit:

Vreuger wie in Kepèl nag gèn terweeg woore, kwaam der ins eine mins oeht Den Haag door Kepèl.

't Hèj al daag geraegend en dae man kreeg sjmerigge sjoon. Toen vroeg hae aan 'ne Kepèlse:

"Wannier krieg gae héj verhaarde weeg?"

Dae Kepèlse zag mét ein lachend gezeech:

"Mét Koorsmees, as 't hël vruusjt."

Wöllem en Merie gónge samen nao de sjtad òm van alles te kaupe. Merie zoe gaer 'ne néje hood hebbe.

Mer in de winkel woe ze die heud verkoochte, deurde 't Wöllem te lang.

Merie hèj al versjillende heud gepaost, mer koos eure zihn neet vinge.

Toen góng Wöllem der zich met bemooie.

Hae pakde eine sjtroeëhood en zaog:

"Merie, pak dae mer. As dae oehnte mode és, voore w'm an de geit".

Openingstijden van de Moennik

Van 1 september tot 1 juni:

*zondag 14.00 – 17.00
dinsdag 14.00 – 17.00
en 19.30 – 21.30
donderdag 14.00 – 17.00*

Van 1 september tot 1 juni:

*zondag 14.00 – 17.00
dinsdag 14.00 – 17.00
en 19.30 – 21.30*

Stamboomonderzoek:

*dinsdag 14.00 – 17.00
en 19.30 – 21.30*

Museumbezoek en stamboomonderzoek zijn ook

Mogelijk op telefonische afspraak:

Tel 077-3078576 (alleen tijdens openingsuren)

Tijdens carnaval, Pasen, Pinksteren, kermis

(2^e weekend van juli), moederdag, vaderdag

en Kerstmis is de Moennik gesloten.

Adres

Heemkundevereniging Helden

Streekmuseum de Moennik

Ruysstraat 90

5988 AC Helden

Tel. 077-3078576